

Noen ord om «Kretsens» aksjon mot det gamle storting

Av professor Jon Skeie

Under overskriften «Hjemmefrontens diktaturtendenser» har journalist Per Mønøen i Arbeiderbladet for 25. d. m. skrevet en anmeldelse av høyesterettsdommer Schjelderups siste bok: «Over oakkekammen». Da han heri omtaler Schjelderups framstilling av mitt syn på det gamle storting i de første okkupasjonsår, og hans anførsel om at jeg framkalte høyesterettsbetenkingen av 25. juni 1942, skal jeg gi en kort orientering herom. Og jeg må knytte denne til mitt svar på en forespørsel fra Undersøkelseskommissjonen av 1945.

I Lørdag 24. mai 1947 fikk jeg følgende skrivelse fra Undersøkelseskommissjonen av 1945:

«Det er opplyst til Undersøkelseskommissjonen at Høyesteretts medlemmer i juni 1942 drøftet spørsmålet om den juridiske stilling for det storting som var valgt i 1936. — Det er videre opplyst at dette møte av Høyesteretts medlemmer fant sted etter henvendelse fra Dem til et av Høyesteretts medlemmer. Kommisjonen vil være takknemlig for en uttalelse fra Dem hvorvidt De erindrer dette og hva foranledningen til det var. — Videre ville kommisjonen gjerne ha Deres uttalelse om hvordan De personlig så på

det gamle stortings innstilling den gang og senere.»

Tirsdag 27. s. m. spurte jeg kommisjonens sekretær, hvilken høyesterettsdommer jeg hadde rettet henvendelsen til.

Neste dag sendte kommisjonen meg ekstraktutskrift av forklaringer som Paal Berg og Schjelderup hadde gitt, den første 30/10 1946, den annen trolig omtrent på samme tid.

I referatet av Bergs forklaring står det at han omtalte et forslag fra den «krets» som sendte Hartmann til London. Og deretter heter det: «Skeie var på den tid meget ivrig for at Stortinget ikke skulle kalles sammen. Etter initiativ bl. a. fra ham kalte Paal Berg Høyesterett sammen til et privat møte for å drøfte om det gamle storting juridisk eksisterte lenger og om det ville være grunnlovsstridig å sammenkalle det.» Ifølge referatet har Berg videre sagt at «Skeie var meget tilfreds» med den erklæring som Høyesterett gav.

I referatet av Schjelderups forklaring står det, at «Skeie så sent som sommeren 1942 hadde

vært en av de ivrigste for den oppfatning at det gamle storting ikke måtte komme sammen igjen. Og da Høyesteretts medlemmer etter initiativ fra Skeie, framsatt gjennom Klæstad, kom sammen for privat å diskutere spørsmålet, var en enig om at innkalling av det gamle storting ikke kunne skje.»

Den 30. mai spurte jeg kommisjonens sekretær om Klæstad hadde gitt noen forklaring. Jeg fikk da vite, at kommisjonen hadde fått en skriftlig framstilling fra ham. Klæstad var da blitt medlem av den internasjonale domstol og bodde nå i utlandet. Jeg ønsket å se også Klæstads forklaring, før jeg gav mitt svar. Men sekretæren mente, at han ikke hadde rett til å la meg lese denne; han opplyste bare at den ikke inneholdt noe om meg. Jeg sa da til sekretæren at jeg ville sende Klæstad en avskrift av mitt svar til kommisjonen, og at jeg ville rette svaret dersom Klæstad kom til å si at jeg hadde glemt noe.

II. Mitt svar til kommisjonen er datert 30. mai 1947.

1. Jeg opplyste her at jeg lærte til dem som mente at der ikke

var noen grunn til å forlenge valgperioden (fra 3 til 4 år), når vi ikke har oppløsningsrett.

2. Videre nevnte jeg uttalelser jeg hadde gitt til redaktør Skavlan som 3/2 1939 søkte meg for å høre min mening i den strid som da var kommet opp: om stortingsbeslutningen av 5. april 1938 måtte tolkes så, at den forlenget perioden også for det storting som var valgt 1936, således m. a. o. at nytt valg først skulle holdes høsten 1940 (ikke 1939). Jeg mente at beslutningen ikke kunne tolkes på denne måte. Der var på denne tid, av Moseid og Markhus, framsatt forslag om at Stortinget burde innhente Høyesteretts betenking om dette rettsspørsmål. Jeg tilrådet at det ble gjort. Forslaget ble knidertid 10/2 1939 forslaget mot 25 stemmer. Der ble, som bekjent, ikke holdt valg høsten 1939, og det gamle storting begynte en ny sesjon i 1940. I samtalen med Skavlan nevnte jeg det tilfelle at vårt land blir okkupert av en stormakt og at stortingsperioden opphører under fremmedherredømmet. Jeg sa om dette tilfelle (se «Dagbladet» for 9/2 1939): «Om perioden etter siste valg var utløpet på den tid vi fikk vår selvstendighet tilbake, ville, antar jeg, de representanter som var valgt ved siste valg kunne fungere inntil nytt valg kunne holdes i tur og orden.»

3. Til svar på kommisjonens spørsmål «om hvordan jeg personlig så på det gamle stortings stilling den gang (dvs. i juni 1942) og senere», skrev jeg:

«I okkupasjonstida tala eg stund-

om med kjenningar um riksstoda etter ei frigjerung. Eg hadde lengde den same meiningi som i 1939: at grunnlovsvedtaket frå 5. april 1938 ikkje lengde tenest-tidi for det Stortinget som folket valde i 1936. Skulde dette tinget likevel gjerast tenest etter ei frigjerung frå frammandveldet, måtte heimilen vera «konstitusjonell nødrett». Det var frå denne synsstanden ei skyns-sak um det gamle Stortinget skude halda fram. Mot framhalding var serleg nemnt: a) at dei gamle tingmenn var duglause, b) at stortingspresidentane hadde tinga med okkupananten um eit riksråd (sumaren og hausten 1940) og c) at det gamle Stortinget og Nygaardsvolds riksstyre hadde ansvaret for ulukka vår. Ein av kjemningane mine, ein klok mann som eg kallar N., heldt stendig fram ein annan grunn: d) kjem dei gamle tingmennene saman, vil dei fritaka kvarandre og riksstyret for ansvar og soleis binda eit nytt storting. For meg hadde dei grunnar som er nemnde i b og c, mykje å seia: eg torde ikkje nekta at det kunde ganga som N. ottast, endå eg etter røysnlor frå gamal tid hadde ei sterk tru på at open kritikk vilde stogga tankar i denne «eidi» I Oslo var det vist ei vidt-spreidd meinung heilt til våren 1943 at det gamle Stortinget ikkje skulde koma saman meir. Og eg hadde lenge same meinungi.

Men då eg fekk ymtingar og sidan opplysningar um det som den politiske «hjemmefront» emna på slog eg um. Då meinte eg at det gamle Stortinget i alle hende

måtte koma saman. So granska eg nøgnare den riksstoda me hadde då Tyskland hertok landet vårt. Og no kom eg til den endelykti at me hadde eit loglegt storting 9. april 1940, endå det ikkje var halde val 1939 so som det skulde hava vore gjort. Eg kom til denne endelykti av den grunn at me ellest vilde få konstitusjonelt anarki, og at dette vilde vera serleg ille i den stoda me kunde venta etter krigen. Og var det eit loglegt storting me hadde 9. april 1940, var det ikkje lenger ei skyns-sak, um det skulde halda fram etter frigjerungi; ein freistnad på å stengja det ute frå riksstyringi vilde då vera eit openbert brot mot rikskignaden. Eg skreiv ei noko lang utgreiding um grunnlovsvedtaket frå 5. april 1938. Og i september 1943 skreiv eg ei stultare utgreiding um den konstitusjonelle stoda etter ei frigjerung. Denne utgreiding gav eg ut sumaren 1945; ho hev til tittel: Stortinget. Med det eg her hev sagt og med det som kommisjonen finn i det vesle skriftet, hev eg vonleg gjeve svar på det siste spørsmålet i skriftet Dykkar: korleis eg hev sett og no ser på det gamle Stortinget.»

4. På kommisjonens første spørsmål: om det var etter henvendelse fra meg Høyesterett gav sin betenking i juni 1942, gav jeg følgende svar:

4. «Eg kann ikkje minnst at eg i okkupasjonstida gjorde framlegg um at Høyesterett skulde dryfta den juridiske stortingsstoda. Det er, kannhenda, eit minne um

Nasjonene 5/12
år 1947 eller noe
senere

10/139

framlegget mitt i februar 1939 som gjeng att i desse vitnemål frå Berg og Schjelderup. I 1941 eller 1942 hadde eg ingen grunn til å spyrra kva Høyesterett meinte. Men det var visst alt på denne tidi andre som ynskte autoritetsutsegner mot det gamle Stortinget. Eg kann ikkje tru Klæstad hev sagt at eg hev gjort oppmodning til vedtak eller utsegn frå Høyesterett i 1942. Men eg vil leggja til: Hev Klæstad sagt noko i den leid, hev han gjort det i god tru. Samanhengen må då ha vore desme, at han hev misstydd noko som eg hev sagt. Slikt kan henda den beste.

III. Mitt svar av 30. mai 1947 til Undersøkeliskommisjonen sendte jeg samme dag til Klæstad. I brev til meg av 5. juni siterte han en forespørsel han hadde fått fra kommisjonen, datert 28. mars 1947 og sist svar herpå av 11. april s. å. Desetter skrev han:

«Kommisjonen sendte meg ikke Bergs og Schjelderups forklaringer, som jeg ikke har hatt kjennskap til utover det som kommisjonen i sin skrivelse til meg refererte av Bergs forklaring. Som De vil se av kommisjonens skrivelse, nevnte den ikke Schjelderups uttalelse om at møtet hos dommer Alten i 1942 ble holdt etter initiativ fra Skeie, framsatt gjennom Klæstad. Denne uttalelse fikk jeg først kjennskap til gjennom Deres brev, mottatt i går aftes. Uttalelsen må bero på en misforståelse eller feilerindring. Jeg har aldri sagt at det var De som tok initiativet til møtet. Heller ikke har jeg kjennskap til at initiativet utgikk fra Dem.

Jeg bemyndiger Dem til å meddele ovenstående til kommisjonen om De finner grunn til det.»

IV. Den 7. juni 1947 sendte jeg kommisjonen avskrift av Klæstads brev til meg. Og jeg skrev da bare:

«Eg tarv visst ikkje gjera noko tillegg til den utgreidingi eg gav kommisjonen 30. f. m.»

V. Nå kan Klæstad ikke lenger brukes som hjemmelsmann for den påstand at jeg var opphavet til høyesterettsrklæringen av 25. juni 1942. Men nå har Schjelderup funnet en annen hjemmelsmann. Han skriver i sin nettopp utkomne bok «Over bakkekammen» (s. 265):

«Da dommere ikke bør uttale seg om konkrete spørsmål som senere kan bli forelagt domstolen, var jeg fra først av imot en drøftelse, også oss dommere imellem. Ansvarer for at jeg ikke fastholdt min vegring er mitt eget. Etter Moseids anklage vil jeg likevel nå under korrekturlesningen supplere det jeg før skrev. Jeg hadde stadig lagt stor vekt på Skeies råd. Når jeg til slutt gav opp mine betenkeligheter, var det fordi Berg kunne fortelle at Skeie innstendig hadde bedt ham å få møtet i stand. Etterpå hadde Skeie takket ham varmt.»

At Skeie var av dem som alt tidlig i 1943 var nådd fram til å vurdere det som hendte i 1940 mer nøkternt og dermed rettfærdigere enn han selv og vi andre hadde gjort i 1942, bør ikke være tilstrækkelig til at nettopp hans autoritet nå påberopes for å vise forkasteligheten av den oppfatning han selv året forut ikke bare hadde delt, men innstendig bedt Berg om å få oss høyesterettsdommere om å ta standpunkt til.»

Jeg må hertil si: Jeg har heller ikke til Berg rettet noen sådan oppfordring.

Og jeg har aldri takket ham for Høyesteretts betenkning. En takk ville ha vært i åpenbar strid med min mening. Høyesterett begrunner nemlig sin dødsdom over det gamle storting bare med en henvisning til ordlyden i Grunnlovens § 74 (etter endringen av 5. april 1938): «Stortingets medlemmer fungerer, som sådanne i fire på hinannen følgende år.» Retten tar intet hensyn til at Stortinget i 1940 ble fordrevet av en fremmed makt. Men var det et lovlig storting som da var i funksjon, måtte det, som jeg sa i Dagbladet 9. februar 1939, fullende sin fjerde samling når fremmedherredømmet opphørte.

Det er muligens en annen takk som kan ha stått i Bergs erindring: Da jeg i begynnelsen av mai 1940 kom tilbake fra en reise i Sverige, bad Klæstad meg takke Berg for hans medvirkning til oppnevnelsen av Administrasjonsrådet. Og jeg fulgte oppfordringen.

VI. Både Berg og Schjelderup bruker det uttrykk om høyesterettsdommerenes møte (hos Alten) 25. juni 1942, at det var «privat». Det er imidlertid opplagt, at dommere som hadde passert aldersgrensen (70 år) ikke ble innkalt. Jeg får da spørre: Hvorfor ble de ikke det? Den kjensgjerning at disse dommere ikke ble innkalt, stemmer uenkelig med den oppfatning at arrangørene ville gi møteutsagnet karakteren av en autoritativ høyesterettsbetenkning. Man mente vel at den da ville virke sterkere på Kongen og Nygaardsvold.

VII. Der er rettet kritikk mot alle deltagere i møtet. Jeg følger meg

imidertid viss på, at de dommere som ikke tilhørte «Kretsen» aldri ville ha vært med på en betenkning dersom de hadde vist at den hadde et politisk øyemed. Og det kunne tenkes at regjeringen hadde interesse av å høre Høyesteretts mening om den konstitusjonelle stilling etter en frigjøring. Vi hadde jo aldri hatt en sådan situasjon i vår historie. Og den var, så vidt jeg vet, ikke drøftet i vår statsrettslære. Heller ikke var eksempler fra andre land omtalt.

VIII. Jeg vil gjøre en annen bemerkning som strengt tatt faller utenfor rammen av mitt svar på Schjelderups og Per Monsæns ytringer:

At ellers forstandige menn fortsatte medlemskapet i Kretsen og aksjonen mot det gamle storting og Nygaardsvold også etterat det skulle være helt åpenbart at det gamle storting var landets lovlige nasjonalforsamling, kan jeg bare forklare på én måte: De trodde at aksjonen var lovlig, når justitiarius i Høyesterett stod i pissen for den. Men jeg må få tilføye: Den omstendighet at han selv var regjeringssjefspretendent burde jo ha vært en viss tvil.

IX. Nygaardsvold skulle aldri ha veket plassen, med mindre stortingsvalget i 1945 hadde gått ham imot.

At Bergs plan mislyktes og at det i stedet ble Gerhardsen som dannet regjering i juni 1945, tror jeg mange følte som en befrielse.

Skeie's Gov. Dombroski
Er skrevet i 1945.
Einar Gerhardsen
nyggaardsvolden Bl. 131